

הלכות ברכת המזון סימן קצב

ביאורים ומוספים

סימן קצב

ברכת זמון בשלשה או בפעשה

[משנ"ב ס"ק א]

היגיון שחזקין להזמין ולצרוך ברכתם בלשון רבים, דהיינו שאחד יאמר: נברך (שם) שאכלנו וכו' (א), ואם כן, וכל-שכן אם הם יותר עד עשרה (שם).

(1) אכן, רק אם הסיבה יחד בשעת אכילה חייבים בברכת הזמון, כמבואר בשו"ע לקמן (סי' קצב ס"ב) ובחז"א (א"ח סי' ל ס"ק א), אך כשאכלו בלי קביעות יחד, כתב השעש"ע לקמן (שם סי' כב) שמאחר שהאחד אינו יכול להוציא את חבריו בברכת המזון, לא שייך שיצטרפו יחד לזמון.

עוד התבאר בשו"ע לעיל (סי' קסז ס"א), שבזמנינו שאין אנו רגילים בהסיבה, ושיבה יחד בשולחן אחד או במפה אחת מצרפת ביניהם, והביא הביה"ל שם (ד"ה אלא אם כן, ובמשנ"ב סי' קצב ס"ק יח) את דעת הגר"א, שכשקבעו לאכול יחד או בעל הבית שאוכל עם בני ביתו, אפילו אינם אוכלים בשולחן אחד או במפה אחת, כל שיושבים ואוכלים ביחד דהיינו שאינם מפוזרים אחד הנה ואחד הנה, מצטרפים. וראה עוד לקמן (סי' קצב ס"ק יט) שכדי להצטרף לזמון צריך שיתחילו או שיגמרו יחד את הסעודה.

(2) וכתב הרמ"א לעיל (סי' קסז ס"ד) שהמברך יאמר תחילה ברשות מורי ורבותי, וכן כתב הכלבו (ח"א סי' כה ד"ה ובסעודה) 'ומדרך המוסר לכל מי שיברך שיטול רשות מן הגדולים המסובין שם, ואומר ברשות רבותי נברך', וכן כתב הקצו"ש (סי' מה ס"ו), הארחת חיים (הלכות ברכת המזון סי' טז). וביאר הגר"י עמדין (בסידורו בית יעקב הנהגת הסעודה פרק ההזמנה אות ב עמוד קכ) שמה שאומר בתחילה רבותי נברך אין זה אלא הזכרה ואזהרה שיתנו המסובין דעתם לכוון ולשמוע ברכת הזמון, אך עדיין צריך לטול רשות מהרבים, ומרבו ומחבירו וממי שגדול ממנו.

(3) ולדעת הרמ"א לקמן (סי' ר ס"ב) אף ברכת הון היא חלק מברכת הזמון, וחולק על דעת השו"ע (שם) שרק עד ברוך שאכלנו היא ברכת הזמון.

(4) משמע שברכת הזמון חיובה מדרבנן, וכדעת הרא"ה והרמב"ם (ברכות מה, א) והעולת תמיד (סי' קצט ס"ק ה), וכן כתב בשעש"ע לקמן (סי' קצז ס"ק טז וסי' קצט ס"ק יט) שכן דעת רוב הפוסקים. מאידך, הטור (סי' קפח) הביא שדעת הראב"ד שברכת הזמון חיובה מדאורייתא, וכן כתב הלבוש (סי' קצט ס"ח), ולזה נוטה דעת החזון איש (א"ח סי' לא ס"ק א) (והוסיף שלא ידעתי מי המה חוב הפוסקים שהביא המשניב שברכת הזמון חיובה מדרבנן). והנפקא מינה מבוארת לקמן (סי' קצז ס"ק כג ובשעש"ע שם סי' קטז) במקרה שמקצת מבני החבורה אכלו כדי שביעה ומקצתם אכלו רק כזית ומברכים כל אחד בפני עצמו אלא שאחד מזמן עליהם, שאם הזמון הוא מדאורייתא, מוטב שהמזמן יהיה אחד מאלו שאכלו כדי שביעה, ואם הזמון הוא מדרבנן, אף אחד מאלו שאכלו כזית יכול לזמן לכתחילה. כמו כן מובא לקמן (סי' קצט ס"ק כז ובשעש"ע שם סי' קטז) שאם הזמון הוא מדרבנן, יכול לזמן מי שהוא בן י"ג שנה גם אם אין ידוע אם הביא שתי שערות, אולם אם הזמון הוא מדאורייתא, אין ליתן לו לזמן. וכן בספק אם בירך ברכת הזמון, כתב הפמ"ג (משב"ז ס"ק א) שתלוי האם זהו ספק דאורייתא ולחומרא או ספק דרבנן ולקולא. דון גוסף התלוי במחלוקת זו, הוא בענין מה שכתב השו"ע לקמן (סי' קצט ס"ח) שאנדרוגיטס מזמן למינו, וצ"ח הביה"ל (שם ד"ה מזמן) שלדעת

העולת תמיד (שם) שברכת הזמון חיובה מדרבנן זימון זה רשות ולא חובה, ולדעת הלבוש (שם) זימון זה חובה. וצ"ח שם לדעת הא"ר (שם ס"ק ה) שסובר שבשלשה חייב הזמון הוא מדרבנן ובעשרה מדאורייתא, וכן כתב הפמ"ג (שם).

(5) ובעשרה כתב השו"ע שצריך לומר 'נברך אלוקינו שאכלנו משלו', והאם צריך עמידה כשמוזכר 'אלוקינו', ראה מה שכתבנו לקמן סי' קצט ס"ק טו.

[משנ"ב ס"ק ב]

לפי שכל דבר שבקדשה צריך הזמנה בפנה עובר לעשייתו כדי להקדיש הקדשה. ומנה נהגים לומר בלשון-אשכנז: רבותי, מיר וועלן בענטשין! (7).

(6) וכן הביא בספרו אהבת חסד (ח"ב פט"ז) את התוספתא בפאה (פ"ד ה"ז) שהאומר בפיו שיתן צדקה נותנים לו שכר על האמירה, ולפי זה כתב שם (בהגה"ה אחרונה) שהאמירה שישראל אומר ומבטיח שיעשה צדקה וחסד, הוא הדין לכל מצוה כיוצא בזה, הוא גם כן פתול קדושה למעלה ומקבל שכר על זה בפני עצמו.

והערוך השולחן (ס"ב) הביא את לשון החזו"ר (פ' בלק דף קפו ב) שכתב שבכל המצוות שיש ברכה לפני עשייתן, הברכה היא ההזמנה למצוה, לבד מברכת המזון שהברכה עצמה היא המצוה, ולכן צריך הזמנה מיוחדת לפני הברכה.

וכעין זה כתב בשו"ע נדע ביהודה (מהדו"ק י"ד סי' צג) שכל מצוה שיש ברכה בתחילתה, כיון שאנשי כנסת הגדולה תיקנו לנו את נוסח התפילות והברכות, ליכא מידי דלא רמזא בנוסח התפילה והברכה, לכן אין צורך לומר שום דבר לפנייה רק הברכה, אכן כל מצוה שאין ברכה לפנייה אני נוהג לומר 'הנני עושה דבר זה לקיים מצות בוראי', והכוונה שיש לכוון היא רק פירוש המילות, וכל התיקונים למעלה נעשים מאליהם על ידי מעשינו.

ובשו"ע תורה לשמה (סי' תע) הביא את דברי הא"ר ז"ל הקדוש (שער הכוונות שער רוח הקודש) שצריך ליתור שם הוי"ה לפני הצדקה והתפילה, ולכן אומרים 'לשם יחוד', וביאר החיד"א (מחזיק ברכה סי' רלא אות א) שבאמירת 'לשם יחוד' לפני עשיית המצוה, בזה מסלק את כל החיצונים כמובא בזהר הקדוש שם. וראה בשער התפילה (סוף הספר) שהאריך מאוד בטעם אמירת 'לשם יחוד'.

ובשו"ע חות יאיר (סי' רי) השיב לבעל הבית אחד ששאלו פירוש המילות של 'לשם יחוד', שאמירת 'לשם יחוד' נאמרה רק לתלמידי חכמים מופלגים.

(7) וביאר דבריו, שכשאומר רבותי נברך, וזהו ההזמנה לברכת הזמון, וכשאומר נברך שאכלנו משלו זהו עצם ברכת הזמון. וכן מבואר בשו"ע לקמן (סי' רא ס"ד) שכתב השו"ע שצריך לחזור שיתנו לו כוס של ברכה לברך, וכתב השעש"ע שם (ס"ק טז) שבזמנינו שכל אחד מברך לעצמו אינו ידע אם שייך דין זה, ואולי מה שעונים 'ברוך שאכלנו' וכו' לא נחשב זה רק כעניית אמן, והמזמן הוא עיקר המברך, וצריך עיון. והיינו שמה שאומר 'נברך לאלוקינו' זהו עיקר ברכת הזמון (וזהו שלא כדעת הלבוש (ס"א) שהזמנה הוא מה שאומר 'נברך שאכלנו משלו').

[משנ"ב ס"ק ג]

ואם הקסדין צריכין לענות אמן אחריו, יש דעות בין הקארונים, והמנהג שלא לענות (8).

(8) ולגבי עניית 'אמן' לאחר שאמר הש"ץ 'ברוך ה' המבורך לעולם המשך במילואים עמוד 36

צו באר תולדה

הלכות ברפת המזון סימן קצב

קצב ברפת זמון בשלשה או בעשרה, ובו ב' סעיפים:

א *היה המסבין שלשה, (א) חכים בזמון, *שאומר אחד מהם (ב) (ג) 'נברך שאכלנו משלו', והם עונים ואומרים 'ברוך שאכלנו משלו וכתובו חיינו', (ג) 'והוא חוזר ואומר 'ברוך שאכלנו משלו' (ד) וכתובו (ז) 'חיינו' (ג) [ג] ברוך אפה ה' אלהינו מלך העולם הן את העולם וכו'. ונאם הם ארבעה (ח) יכול לומר 'ברכו שאכלנו משלו', אבל יותר טוב לומר (ד) 'נברך' שלא להוציא עצמו מן הכלל. ונאם הם עשרה צריך להזכיר את השם, שאומר 'נברך אלהינו' וכו' והם עונים ואומרים 'ברוך אלהינו' וכו'. ואין לומר 'נברך לאלהינו' (ו) בלמ"ד. ויבין שיהיה עשרה או מאה או אלף או רבוא, כך הם מברכים. וכל המשיג מזה הנסח, בגון שאומר 'נברך' (ז) על המזון שאכלנו, או שאומר (ח) 'למי שאכלנו משלו', או שאומר במקום 'וכתובו' 'מטוב' או במקום 'חיינו' אומר 'חיים', הרי זה בור. וקשה עשרה, בין שמזכירים את השם (ט) יכול

שערי תשובה

לנה לפי מה שהוכיח שם שצריך המברך לתפס הכוס דוקא, אז אסור להתחיל לגזר לברך עליו משום סחור סחור כר, וכפרט בזה שרגילות הוא שיתעם אחר בהמ"ז. ועין סימן תרי"ב, וכן בח"צ שם הכוס צריך שתהיה ביד המברך דוקא ולא סגי בקבלת אחד מהם מהמסבין, ועין לעיל סימן קכ"ב בה"ט ס"ק ד, ועין בעמודי שמים להגאון מוהר"ר נפתלי צבי ה"ה ז"ל שכתב אותו הכוס בידו עד אחר המברך וכו'.

[ג] חיינו. עין בה"ט. ובא"ר העלה כפי מ"ש המג"א שהמנהג שלא לענות אמן, ודחה הרמ"א מסימן קצב, דנכנס שאני, וכמ"ש הלבוש, וגם במח"כ נחב: בגליונותיו המנהג שלא לענות אמן, ע"ש. והמנהג ודאי לא יענה אמן אחר אמירת המסבין ברוך שאכלנו כר, בין שהוא בעצמו חוזר ואומר ג"כ ברוך, וכבר נחבתי בן לענין ש"ץ שאומר ברכו אין לו לענות אמן אחר אמירת המסבין ברוך ה' הלא וכן לענין קריאת התורה, עין בשערי אפרים שער ד: [ג] בא"ר, עין בה"ט. ועין בא"ר דאפילו לעת המוכרים שאומרים ב"ה וב"ש טעם שקבת ברי"ם להספיק בין ברפת הזמן לכהמ"ז

עכ"ל. ומכ"ש שידבר לומר עד אל תסבנו, פ"ח: (ג) חיינו. והמסבין יענו אמן כאן, של"ה, עין מ"א: (ג) בא"ר. משמע מדברי המסבין שאין לומר ברוך הוא וברוך שמו, וכ"כ מט"מ בשם רש"י וכו"כ הב"ח דדוקא בידו שמוכר השם אומר ב"ה וב"ש ולא בשלשה (או ביחיד), אבל השור ואבדוריהם נכתב לאמר וכו"כ מהר"ל מפראג, וכ"כ הלבוש וכן המנהג, אבל ביחיד פשיטא שלא יאמר רק מתחיל ברוך אפה ה' וכו', מ"א: (ד) נברך. עין הלק"ט ח"א סי' פו, ועין מ"א ס"ק

באר הלכה

* שאומר אחד מהם 'נברך שאכלנו משלו'. משמע מזה דלא יאמר "וכתובו חיינו", וכן נכתב הב"ח ועוד כמה אחרונים. ואף שהמנהג אברהם מצד קצת דהאומר אין מסורין אותו, מכל מקום להתחלה לכלי עלמא אין כדאי לומר בן, דאין לו שום מקור מן הש"ס, וכן נכתב הש"י דנחש זה שלא פדח הוא. אף מה שמשמע מהש"י דבעשרה יכול המזמין לומר 'נברך וכו' וכתובו חיינו', מלבד דאין בזה שום טעם לחלק בין שלשה לעשרה כמו שהקשה באלה נדה, גם מקורו שהביא לזה מדברי התוספות פרק שלשה שאכלו דף נ' שכתבו: ואומר וכתובו חיינו, והבין הש"י דאדלעיל קאי, באמת לא קאי אדלעיל אלא הוא ענין

שבקדשה צריך המנהג בפה עובר לעשייתו כדי להמשיך הקדשה^(א), ומזה נהגים לומר בלשון אשכנז: רבותי, מיר וועלין בענטשין!^(ב) והם עונים: "יהי שם ה' מברך מעתה ועד עולם"^(ג) והוא חוזר ואומר וכו', חיינו. ואם המסבין צריכין לענות אמן אחריו, יש דעות בין האחרונים, (ג) והמנהג שלא לענות^(ד) וכתובו חיינו, בא"ר אמ"ה וכו'. משמע מזה (ג) דלא יאמר 'ברוך הוא וברוך שמו', ויש פוסקים כתבו לומר 'ברוך הוא וברוך שמו'^(ה), וכן המנהג. ועין במגן אברהם ובשארי אחרונים דעל-כל-פנים לא שיק זה ביחיד, וגם בשלשה אין לומר אותו רק המברך ולא שנים המזמנים עמו: (ה) יכול לומר ברכו. בין שהם שלשה וראויים לברך בלשון רבים בלעזו, (ד) אבל בשנים לא יכול לומר 'ברכו' רק 'נברך'; ובידיעבד אם אמר בשנים 'ברכו' (ה) אפשר דיצא: (ו) בלמ"ד. דגבי ברכה (ו) לא כתיב למ"ד, דכתיב 'ברכו עמים אלהינו'^(ו): (ז) על המזון שאכלנו. דמשמע דמברך לבעל-הבית המאכילו, דאי לרחמנא, למה הוא מזכיר מזון, בלא מזון יש הרבה לברכו [תוס']: (ח) למי שאכלנו משלו. דמשמע דרבים הם: זה זן את זה, וזה זן את זה, ולפי דבריו הוא מברך לבעל-הבית [רש"י]. וגבי 'מטוב' פרש': משום דממעט בתגמוליו של מקום, דמשמע דבר מעט כדי חיים. וטעם שלא לומר 'חיים', דמשמע דהוא מוציא עצמו מן הכלל: (ט) יכול וכו'. דתו ליכא למטעי

שער הציון

(א) מגן אברהם: (ג) אליה נדה ושערי תשובה בשם המסבין ברכה, והג"ר ורד"ק הסיים. ועין באחרונים דהמנהג לכלי עלמא לא יענה אמן אחר אמירת המסבין ברוך שאכלנו וכו', בין שהוא בעצמו חוזר ואומר גם-כן 'ברוך': (ג) וכן הוא בס' פת דעת הגר"א בעשה-רב: (ד) משנה: (ה) עין בפ"ח ובמגן אברהם ואלה נדה ובמגן אברהם: (ו) בן פתחו תוספות. ואף-על-גב דלפעמים נמצא גם בברכה בלמ"ד, כמו בדברי-הימים א כ"ט ובתקומה סימן יא, מכל מקום אנו בטר רב מקראות אוליין דלא כתיב ברכה בלמ"ד [ברכ"י]. אמנם בגרסת הירושלמי במשנה וכן ברמב"ם ובחזו"ש נראה על הרי"ף איתא בלמ"ד, ומכל מקום יותר נכון דעת השלחן ערוך, דזה לכלי עלמא שפיר הוא:

תרגום: 1 רבותי, נברך:

הלכות ברפת המזון סימן קצב קצג

לומר 'נכרך אלהינו על המזון שאכלנו משלנו': ב טאם טעה המזמן (ה) [נס] בעשירה וקעונים ולא הנכריו 'אלהינו' (י) אינם יכולים לחזור, אבל אם עדין לא ענו אחריו (יא) נחזור ויזמן בשם:

קצג אם מצטרפין לזמן אם לאו, וכו' ר' סעיפים:

א *שנים שאכלו, אף-על-פי שבברפת המוציא (א) פוטר אחד את חברו, (ב) מצוה לחלק שיכרך כל אחד ברפת המזון לעצמו. בפמה דברים אמורים, נשחיו שניהם יודעין לברך ברפת המזון, אבל אם (ג) אחד יודע והשני אינו יודע, מברך היודע ויוצא השני יאם מבין לשון-הקדוש אלא שאינו יודע לברך, *והצריך לזון מלה במלה לכל מה שיאמר: הגה וצריך המברך (ד) שיקבץ להוציא (מרדכי ר"ס ב) שאכלו רבי' בשם סמ"ג, (ה) האכל אם אינו (ו) מבין *אינו יוצא בשמיעה. ואכל שלשה שאכלו, (ז) אינם רשאים לחלק. ושנים שאכלו, (ח) מצוה שיחזרו (ח) אחר שלישי שיצטרף עמהם לזמן. *וכן ארבעה או חמשה אסור להם לחלק. (ט) שפלים נתחייבו (י) בן בזמן. ששה נחלקים, בין שיצטרף לזמן לכל חברו, ח

א ברכות מה לפרש
התוספות והרא"ש
והנשכים והפרי
ונתנו יתה ב שם
במקרא ג תוספות
והרא"ש ונתנו יתה
והפרי ד מרדכי
בשם ר"ס ה טור
ו שם במקרא
ז הרא"ש שם
קשקשית הנקרא
ומתחיל דליל קו
ח שם בברכות

באר היטב

ב: (ה) בעשירה. טעה המזמן ולא הנכריו אלהינו וקעונים הנכריו, עונה הוא אחרתם ומזכיר אלהינו ויד' בנה, שפכר הנכריו כלם:

(ב) מבין. ולכן טוב שהנשים יברכו לעצמן, מיהו המנהג בזמן הזה פרש"י היוצאים אע"פ שאינם מבנים, ולא ראיתי מעולם מי שמחה בברך, וכ"כ הפ"ח דאפילו בקדוש שהוא דאורייתא יוצאות הנשים וזה"ל בשמיעה, ומ"מ טוב שיאמרו מלה במלה עם המקדש והמברך, מ"א, עין בשכנה"ג סימן סב: (ג) בזמן. כלומר אע"פ שאם ילך א' וישאר עוד ג' ויזמן מ"מ הוא לא יצא

משנה ברוכה

דקאי על בעל-הבית המאכיל: ב (י) אינם יכולים לחזור. דבריעבד יצאו בזמן בלא שם¹¹. ואם יכול המזמן לחזור אחר-כך ולומר 'ברוך אלהינו' וכו', או שצריך לומר גם-כן בלא שם מאחר שהקעונים אמרו מתחלה בלא שם, יש דעות בין האחרונים, עין בשערי-השו"ב, ולכלי עלמא אם הם אמרו בשם, יכול גם הוא לחזור ולומר 'ברוך אלהינו' וכו' אף דנכרך אומר בלא שם: (יא) נחזור ויזמן בשם. דבין שלא ענו עדין, לא נתקנס מצות זמן וזהו בלכתחלה¹²:

א (א) פוטר אחד וכו'. רוצה לומר, דבר-המוציא אף לכתחלה יכול כל אחד לצאת בברפת חברו: (ב) מצוה לחלק. כלומר, דאף-על-גב (ב) דבריעבד אף בברפת-המזון בנאי יוצא על-ידי חברו המוציא, מכל מקום לכתחלה מצוה לחלק. והשעם שחלקו בין ברפת-המזון ל'המוציא': דבתחלת הסעודה שקובעים לאכל יחד, ועתה להצטרף, מה שאין בן בסוף הסעודה דעתו להפך זה מזה, הלכך צריך לברך כל אחד לעצמו. ויש עוד טעם: משום דברפת-המזון דאורייתא התמידו בה. ועין בפרי-מגדים שכתב הנכון לחש לשעם הראשון, ועל-כן אף אם לא אכל כדי שביעה, דחייבו הוא רק מדרבנן, גם-כן מצוה לחלק ולברך כל אחד לעצמו: (ג) אחד יודע וכו'. עין לקמן סימן קצז סעיף ד במשנה ברוכה: (ד) שיקבץ להוציא. וגם השומע (ז) צריך שיתכן לצאת, כמו שכתב בסיון ריג סעיף ג, ועין במה שכתבנו שם: (ה) אבל אם אינו וכו'. ולפי זה, הנשים (ג) וברכו לעצמן, והוא הדין גם-הארץ כשאינו מבין ברפת המוציא. (ד) ויש פוסקים שסוברין, שבלשון-הקדוש יוצא אדם ידי חובתו בשמיעה אף-על-פי שאינו מבין הלשון (מה שאין בן (ה) בשאר לשונות, דלכלי עלמא אינו יוצא אם אינו מבין הלשון), וכן המנהג שנשים יוצאות ידי חובתן בשמיעה מהמברך אף-על-פי שאינן מבנות כלל, ואפילו בקדוש שהוא דאורייתא לכלי עלמא להנשים¹³, אפילו הכי יוצאות בשמיעה, וכן עמ"ה הארץ אף-על-פי שאינן מבנים דברי המקדש¹⁴ [אחרונים]. ומכל מקום יתר טוב שיאמר אחר המברך והמקדש מלה במלה¹⁵ בלחש¹⁶ אם אפשר להם, דבזה יצאו לכל הפוסקים, ובכלא הכי (ו) נכון לעשות בן לכלי עלמא, דאי אפשר לזון ולשמע היטב, וכמבאר לעיל בסיון קפג סעיף ז, עין שם: (ז) אינם רשאים לחלק. דכבר נתחייבו בזמן משאכלו ביחד¹⁷, ונע, דחייב זמן הוא דוקא כשאכלו פת שחנכין עליו ברפת-המזון, אבל אם אכלו פרות ואפילו הן משבחה מינים, לא, דוקמא לן בסיון ריג דאין זמן לפרות. ויש מחמירין בשבחה מינים להצריך זמן, ולכן טוב שלא יקבעו שלשה ביחד על שבחה מינים, כדי לאפוקי נפשוין מפלגתא [ב"ח]. ובפרי-יוסף כתב, (ח) שהמנהג פשוט לקבוע כמה אנשים על פרות משבחה מינים וכן לאכל פת הבאה בקיסנין: (ז) מצוה שיחזרו וכו'. הגיו אם הוא עמהם בביתם, מצוה לזון דבר-מה לאכל כדי שיצטרף עמהם¹⁸; ומשמע במקרא, דאף אם הוא שמש המשמשם בסעודה, שאין דרכן לאכל אותו ביחד, מצוה שיקראו לו לאכל אתם כדי שיוכלו לזמן¹⁹: (י) אחר שלישי. ופשוט דאם הוא אחר אין צריך לחזור אחר שנים: (ט) שפלים נתחייבו. כלומר, אף-על-פי שאם ילך אחד וישאר שלשה ויזמן, מכל מקום הוא

שער הצינון

(ב) ברכות מ"ה עמוד ב, מימא דרבי יוחנן שם, ועין בחדושי רש"ב א"ש: (ג) פרי-מגדים שם: (ג) עין בפרי-מגדים שכתב דיוכלי לברך בלשון-הקדוש אף-על-פי שאין מבנות, אף-על-גב בשמיעה בעין דוקא שבינה, ששהו מברכות בעצמן צריך שפי, וכן כתב בלבוש ועל-תלמיד, וכן כתב במגן-גדולים סימן סב בשם ספר שער-אפרים, עין שם, וכן משמע ממגן-אברהם סימן קא סעיף-קטן ה, ונראה לי גם-כן דמות וזה"ל, דמאי גריצא דבר זה מאם לא כן לבו בברפת-המזון ודאי יצא דיעבד, וכמו שכתבנו לעיל בסיון ס במשנה ברוכה סעיף-קטן ז בשם הפוסקים: (ד) רש"י ור"י מקורביל וכלבו ורי"ו: (ו) תלמידו דבני יונה: (ז) מגן-אברהם: (ח) ותיבאו בשערי-תשובה וכן במגן-גדולים:

הלכות ברכות המזון סימן קצב קצג

ביאורים ומוספים

[משנ"ב ס"ק יא]

דבדיעבד יצאו בזמן בלא שסיו.

שהטעם בזה כיון שכתוב 'על הארץ הטובה', ונשים אין להן חלק בארץ מצד עצמן, ויש אומרים שהטעם הוא משום שלא ניתן להן ברית ותורה.

(4) דברים אלו אמורים, כאשר השומעים אינם מבינים את דברי המקדש, אולם מבינים שהמקדש אומר את ענין קדושת היום, אבל אם השומעים גם אינם מבינים שהמקדש אומר ענין של קדושת היום, וחושבים שאומר דברים אחרים, כתב הגר"ח"פ שיינברג (חידושי בתרא) שלא יצאו ידי חובתם.

(5) וכן כתב לעיל (סי' קפג ס"ק כח, בסופו) ובשעה"צ שם (ס"ק לד) שיש לחשוש לדעות המחמירות שגם בלשון הקודש מי שאינו מבין את הלשון אינו יוצא ידי חובתו.

(6) ובביה"ל לקמן (סי' רעא ס"ב ד"ה דאיתקש) הביא את דעת הרע"קא בתשובותיו (סי' ז) שגם אם אומר עם המקדש תיבה בתיבה, אינו נחשב כמקדש על הדין אלא אם כן יש לפניו כוס.

[משנ"ב ס"ק יז]

דכבר נתחייבו בזמן מן המקדש בתיבה.

(7) והמשתתף בחתונה התחיל לאכול יחד עם כל האורחים [שם התחיל לאכול לבד ואף רוצה לסיים מוקדם, אינו חייב בזימון כמבואר להלן ס"ק יט] וקשה עליו להתעכב עד שיזמנו ויברכו ברכת המזון ושבע ברכות, כתב בשו"ת אגרות משה (ארי"ח ח"א סי' ט) שהענינה לזה, שיאמר בפירוש קדם אכילתו שאינו מתכוון להצטרף לקביעות ולברך יחד עם שאר המסובים [שבסתמא כשקבעו לאכול יחד, קבעו גם לברך יחד], ועל ידי זה יפטר מזימון ולא יתחייב בשבע ברכות, וכתב שיש לסמוך על זה למעשה כשיש לו צורך והכרח לצאת, כגון כשיצטרף להתעכב הרבה אם ימתין עד שיזמנו שם, והוא צריך להשכים בבוקר לפרנסתו, וכתב שבהגהות חכמת שלמה (על השו"ע) מפורש כדבריו, שכשאוכלים על דעת שיהיו רשאים ליחלף, נפטרים מזימון. וכן מפורש גם בשו"ע הרב (סי' קסז סי"ח וסי' ריג ס"ו), וכן כתב בשו"ת אור לציון (ח"ב פ"ג תשובה י). וכן מובא בשם החזו"א (ארחות רבינו ח"ג עמ' רכ) שאמר לגר"ח קניבסקי כשאכל בשיבה ומהיר לחזור ללמוד, שיכון כשנטול ידיו שאינו רוצה להצטרף לזימון בעשרה רק בשלשה. אכן כששאלו הגר"ח קניבסקי האם אף לזימון בשלשה תועיל עצה זו, השיבו שאין כדאי לבטל זימון בשלשה [וראה בדבריו להלן ס"ק טז]. מאידך, הא"א (בוטשאטש) כתב שכוונה שלא להצטרף, אינה פוטרת.

ולענין האוכלים בסעודת שבע ברכות שמחויבים לשמוע את השבע ברכות [כמבואר בשו"ע אהע"ז סי' סב ס"א], ועשרה אנשים רוצים לזמן מוקדם יחד, ועל ידי זה לא ישמעו את השבע ברכות [ובאופן שישארו עד עשרה אנשים אחרים לשבע ברכות], כתב בשו"ת מנחת יצחק (ח"ב סי' מג) שהמיקל לעזוב את הסעודה מחמת צורך דחוף יש לו על מי לסמוך, אף אם לא התנה בתחילה. ובשו"ת שבט הלוי (ח"ט סי' רעא) העלה, שאף שמעיקר הדין אין בזה חשש, אך המחמיר בזה תבוא עליו ברכה אף על פי שאינו מן הדין.

וכשמכוון שלא להצטרף עם שאר הסועדים ולבסוף נמלך להישאר עמם, כתב הגר"ח קניבסקי (שאלת רב עמ' רעו) שאם רצה להצטרף באכילת הכוית האחרון, מצטרף.

[משנ"ב ס"ק יז]

היגיו אם הוא עומקם בתיבה, מן זה לפת לו דבר-מה לאכל כד' שיעצורף עמם.

(8) אבל שלשה שאכלו יחד ונתחייבו בזימון, וחלף אחד מהם, מבואר המשך במילאים עמוד 36

[משנ"ב ס"ק יא]

דכין שלא ענו ענין, לא נתקיים מצות זמן ונהי' בלתי חלה.

(12) ואם ענו חלק מהסועדים, השערי תשובה (סי' קצב ס"ק א) הביא שנחלקו בזה הפנים מאירות (ח"ב סי' ו) והא"ר האם יכולים לצרף אליהם לזימון את אלה שכבר זימנו כדי שיזמנו בשם, ובשם הגד"י פישור הובא (זימון כהלכתו עמ' יח) שאם אותם שלא ענו הם פחות מעשרה, אין הם יכולים לחזור ולזמן בשם. אולם אם נשארו עשרה שלא ענו, יכולים לחזור ולזמן בשם, ורק המזמן עצמו אינו יכול לחזור ולזמן היות והוא כבר זימן.

סימן קצג

אם מצטרפין לזמן אם לאו

[משנ"ב ס"ק ב]

דבדיעבד אף בברכת המזון בודאי יוצא על-ידי חבריו.

(1) וכשלא קבעו מקום, כתב השו"ע לעיל (סי' קסז ס"ג) שבדיעבד אם כיון המבכר להוציאם והם נתכוונו לצאת, יצאו ידי חובה, והמשנ"ב שם (ס"ק סה) הביא שהמג"א נשאר בצ"ע האם יצאו ידי חובה אף בדיעבד, אך הביא שהגר"א הכריע להינא שלעולם יכול אחד להוציא את חבריו בברכת המזון, וכן לגבי ברכה אחרונה כתב לקמן (סי' ריג ס"ק ט) שאף בלא קביעות, בדיעבד אחד מוציא את חבריו.

[משנ"ב ס"ק ה]

מה שאין פן פשאר לשונות, דלכלי עלמא אינו יוצא אם אינו מבין הלשון⁽²⁾ וכו', ונאפלו בקדוש שהוא דאורייתא לכלי עלמא להנשיות⁽³⁾ וכו' אף-על-פי שאינן מבינים דברי המקדש⁽⁴⁾ [אחרונים], המקל מקום יותר טוב שיאמרו אחרי המקדש מהלך במלה⁽⁵⁾ בלתי⁽⁶⁾.

(2) ובטעם החילוק בין לשון הקודש לשאר לשונות, כתב הביה"ל לעיל (סי' סב ס"ב ד"ה יכול) לענין הקורא קריאת שמע, שלשון הקודש היא לשון מצד עצמה, ולכן אף שאינו מבין יוצא ידי חובה, מה שאין כן שאר לשונות שאינן כי אם מצד הסכמת המדינה, ולכן אם שאר אנשי המדינה אינם יודעים לדבר בלשון זו, ורק הוא ועוד אנשים יחידים יודעים אותה, אין היא נחשבת ללשון במדינה זו שאינה מכרת בה. וכן אם הוא אינו מבין הלשון, לא יוצא בה ידי חובה אף אם שאר אנשי המדינה מדברים בלשון זו.

(3) מה שאין כן בברכת המזון הביא השו"ע לעיל (סי' קפז ס"א) שיש דעות שנשים חייבות רק מדרבנן, וביאר המשנ"ב שם (ס"ק ב)

מילואים הלכות פרשת המזון סימן קצב המשך מעמוד צו

[משנ"ב ס"ק ז]

דגכי פרקה לא פתח למ"ד, דכתיב "בכרו עמים אלהינו" (10).

(10) ובטעם הדבר, כתב בשו"ת שבט הלוי (ח"א סי' רה בהע' לסי' קצב) על פי דברי ספר החינוך (מצוה תל), שמשמעות הלשון 'ברוך' אתה ה' היא שה' מקור הברכות, ולא שחיי' אנו מתכוננים לברכה, ואם המזמן היה אומר 'ברוך לאלוקינו', היה משתמע מזה כאילו הוא מברך את הקב"ה, וזהו מוכח מהפסוק "ברכו עמים אלוקינו", וכי הגויים מברכים לאלוקינו, אלא שאף הגוים מודים שהקב"ה הוא מקור הברכות.

ועד, הביא לעיל (סי' נז ס"ק ז) מחלוקת אחרונים, וכתב בשם הפמ"ג שבמקום שמוחר להפסיק, אם רוצים רשאים הם לענות אמן.

[משנ"ב ס"ק ז]

והש' פוסקים פתחו לומר 'ברוך הוא וברוך שמו' (9).

(9) ובטעם הדבר, כתב הדרכי משה (אות ב) שהוא כדי להפסיק בין ברכת הזימון לברכת המזון, ובשריע הרב (ס"ב) כתב שהמזמן אומר 'ברוך הוא וברוך שמו' כיון שהוא תוספת על הזימון, וראה בפמ"ג (משנ"ב ס"ק א) שכתב שלכן רק המזמן אומר כן ולא העונים, שהרי הם מפסיקים באמן שעונים אחר המברך.

הלכות פרשת המזון סימן קצב קצג המשך מעמוד 192

(9) ומטעם זה נהגו בשו"ע לעיל (סי' קע סכ"א) ששמש המשמש שני אנשים, יכול לאכול עממה אף בלא נטילת רשות, וביאר המשנ"ב שם (ס"ק מג) שמתמא הם רוצים שיאכל עממה מעט כדי שיוכלו לזמן, והביא עוד בשם הא"ר, שאפשר שהוא הדין גם כאשר הוא משמש תשעה אנשים, שכן אף באופן זה מסתבר שהם רוצים שיאכל עממה, כדי שיוכלו לזמן בשם.

בשעה"צ לקמן (סי' ר ס"ק ז) שצריכים השניים הנותרים לחפש אחד מן השוק שיצטרף אליהם לזימון, שכיון שכבר נתחייבו בזימון, מוטל עליהם לטרוח לקיים חובתם.

[משנ"ב שם]

ומשמע בגמרא, דאף אם הוא שמש המשמש בפסעודה, שאין דרך לאכול אותו בידו, מצוה שיקראו לו לאכול אתם כדי שיוכלו לזמן (10).

הלכות פרשת המזון סימן קצג המשך מעמוד צו

ס"ק ו' שמועיל גילוי דעת שלא להצטרף, ודעת האור לציון (שם) שאף אם הבחורים יושבים בשולחן אחד כיון שכל אחד נכנס אוכל הולך יתכן שנחשב שלא קבעו יחד, וזמנו בלא שם אף אם הם עשרה, כיון שמספק אין להוציא שם שמים לבטלה, ואם אמרו הבחורים זה לזה בואו נאכל נחשב לקביעות ויכולים לזמן אף בשם, וכן בסעודות השבת שבהן מקדשים, סועדים ומברכים יחד, מצטרפים לזימון אף לענין הזכרת שם. וראה עוד בדברינו בבית"ל לקמן סי' קצה ס"א ד"ה שתי.

[משנ"ב ס"ק ט]

אותן שגמרו מקדם רשאיין לברך בפני עצמן, דעל-כל-פנים התקלה או גמר בעינן בידים (11).

(20) ובגדר התחלת סעודה כתב השו"ע להלן (ס"ד) ששלשה שישבו לאכול וברכו ברכת המוציא, אפילו לא אכלו כוית אינם רשאים לחלק. אכן לענין שנים שהתחילו לאכול ואחר כך בא השלישי, מדברי ה"ה ב"ש פרק 'שלשה שאכלו' [מובא בס"ז ס"ק ו'] משמע שתלוי הדבר באכילת הכוית הראשון, ולכן, אם הוא בא לאחר שהשנים הראשונים כבר אכלו כוית, אינו מצטרף עממה [אלא אם כן ימשיכו לאכול ויגמרו סעודתם יחד, שחייבים בזימון]. וכן דעת הגר"ש אלישיב (וזאת הברכה עמ' 131), וראה בפמ"ג (משנ"ב ס"ק ו') שאפשר שכוית לאו דוקא.

[משנ"ב ס"ק כג]

שדרך אכילתו בלא ישיבת קבוע (21).

(21) ובהגדרת שמש, ראה בדברינו לקמן סי' קצה ס"ק ד. וראה לקמן (סי' קצט ס"ק א) האם בזמנינו יש דין שמש שמצטרף בכל גווני אפילו אם אינו יושב עממה ישיבת קבע.

מעונינים לאכול בקביעות אחת עם החתן והכלה. ובשו"ת אור לציון (ח"ב פ"ג תשובה י) כתב, שכיון שכולם באו על דעת בעל הסעודה מצטרפים, שבדאי דעתו שיאכלו כולם יחד, ובשו"ת שבט הלוי (ח"י סי' לח אות ב) כתב, שכיון שהדרך היא שיש כמה שולחנות וכולם הם לכבוד סעודת הנישואין לכן כולם מצטרפים [ובמבואר לעיל (ס"ק ח) שבמסיבה גדולה מצטרפים כולם לזימון].

ולענין האוכלים במסעדה ובבית מלון, בשו"ת מנחת יצחק (ח"ח סי' ח) כתב, שבני משפחה האוכלים בשולחן אחד אינם מצטרפים לזימון עם בני משפחה אחרת האוכלים בשולחן אחר, הואיל ואין קשר ביניהם. ובשם הגר"ש אלישיב מובא (וזאת הברכה שם) שאף אם בני שתי המשפחות שרים ומירות ביחד אינם מצטרפים, מאחר שכל אחד רוצה לשבת בנפרד עם בני משפחתו [אכן, מ"מ אם ירצו לבוא לזמן מותרים כמבואר בשו"ע לקמן (סי' קצה ס"א ובמשנ"ב שם ס"ק ב)], אולם ראה בבית"ל שם (ד"ה שתי חברות) שהביא מחלוקת האם רק יכולים להצטרף לחבורה אחרת שיש לה זימון בפני עצמה, או גם כשאין בכל חבורה כדי זימון יכולים להצטרף.

אכן לענין בחורי ישיבה האוכלים בחדר האוכל, כתב בשו"ת מנחת יצחק (שם) וכן דעת הגר"ש אלישיב (וזאת הברכה שם) שעל אף שהם אוכלים בשולחנות נפרדים, מצטרפים לזימון, משום שהם יושבים לאכול על דעת שיצטרפו זה עם זה, וכן דעת הגר"ח קניבסקי (דולת ומשקה). אמנם אם הבחורים מתכוננים שלא להצטרף יחד כגון שיושבים קבוצות קבוצות ואין קשר בין הקבוצות דעת הגר"ש אויערבך והגר"ח שיתברר (וזאת הברכה שם) שאין היושבים בשני שולחנות מצטרפים לזימון, והגר"ש אלישיב (וזאת הברכה שם) הורה שבאופן זה אפשר לסמוך על דעת האגרות משה [והבאו דבריו לעיל

